

פרק שישי

'אלו דברים בפסח דוחין את השבת: שחיטתו וזריקת דמו'. התוס' כתבו ש'זריקת דמו' שנקט – לאו דוקא, שהרי אין בזריקת הדם משום חילול שבת.

ואולם יש אומרים שאסור הדבר משום 'שבות' שהרי בזריקה גיטר הבשר לאכילה והאימורים להקטרה והרי זה כמתקן, וכדוגמת הרמת תרומות ומעשרות בשבת שמתקן הפירות ומכשירים לאכילה, או הזאה על הטמא שנראה כמתקן את האדם (עפ"י תוס' ורא"ש נזיר כח: תוס' רשב"א כאן [והוכיח מביצה כ (וע"ש ברש"י ד"ה לרבא). ולכאורה יש מקום לפרש ששם האיסור משום מוקצה (וע"ש בצל"ח). וכן צידד הנצי"ב. וי"ל שכן נקטו התוס' דידן, ולכן כתבו ש'זריקת דמו' מיותר שהרי רק בקרבן שנשחט באיסור שייך לדון על הדם משום מוקצה, ולא בפסח ששחיטתו דוחה את השבת].

ובפירושו תפארת ישראל כאן כתב לדון מצד צובע, כשמכוין שהמזבח יהא מוכתם בדם, ע"ש. וע"ע ספרי זוטא בהעלותך, ואמבוהא דספרי שם; הגהות הרש"ש יומא מז:

על דקדוק דברי רש"י שכתב שאי אפשר לשחיטה ולזריקה אלא ביום משום 'ביום צוותו' – ומדוע הוצרך לכך, והלא מקרא מלא הוא שהפסח נשחט 'בארבעה עשר יום; בין הערבים' –

יש אומרים לפי שבקדשים הלילה הולך אחר היום, היה מקום להכשיר הפסח בלילה, לולא הדין הכללי שעבודת הקדשים אינה נעשית אלא ביום (בשם הגר"מ זמבא). ויש מפקפקים בסברה זו, כי אף על פי שהלילה הולך אחר היום ואינו נידון כיום אחר, אולם לענין שיחשב תאריך אחד עם היום שעבר אין לנו, והרי אין זה 'בארבעה עשר' [ועוד הלא מכל מקום אינו 'בין הערבים'] (עפ"י חדושי ר' שמואל פסחים יד, ה. עע"ש).

ויש אומרים (עפ"י דברי השאגת-אריה) ש'בין הערבים' שאמרה תורה אינו אלא בשחיטת הפסח, ורש"י נתן טעם גם לגבי שאר העבודות.

ויש אומרים מפני שנאמר בקרבן פסח 'בערב, כבוא השמש', היה מקום להכשיר הקרבנו בלילה, לולא שאין הקדשים קרבים בלילה (עפ"י רש"ש. וצריך לפרש לפי סברה זו שהכתוב שאמר 'בארבעה עשר' היינו רק כשקרב בחול, או הוא 'בין הערבים', אבל בשבת הוה אמינא שקרב בליל ט"ו).

ויש מוסיפים שבעצם עיקר זמן הפסח הוא בלילה, ורק משום שאין עבודה בלילה הקדימתו תורה לבין הערבים, ולכך נקרא בתורה י"ד בניסן 'ביום הראשון', הן בפרשת חמץ הן בחגיגה, מפני שהוא התפשטות ותוספת של החג שבט"ו (ע' ביצחק יקרא ח"א טז). ולפי זה יש לבאר דברי רש"י שנתן טעם לדין התורה שהפסח קרב בי"ד – מפני שאין קדשים קרבים בלילה (וכן דרכו של רש"י בכמה מקומות, כמבואר ביוס"ד שבת פד).

דרך נוספת בבאור דברי רש"י – ע' בספר ברכת מרדכי ח"ב ט, יב-יט.

דף טו

'הלכה זו נתעלמה מבני בתירא'. כבר האריכו הרבה לפרש כיצד נתעלמה הלכה זו והלא מדי כמה שנים חל ערב פסח בשבת. ובירושלמי (וכן מובא בתור"ד ובתשב"ץ ח"א קלו) אמרו שמן השמים השכיחום כדי שיעלה הלל לגדולה; –

'אמר רבי אבין: והלא אי אפשר לשני שבועות שלא יחול ארבעה עשר בשבת, ולמה נעלמה הלכה מהם?

– כדי ליתן גדולה להילל. אמר רבי מנא: אנא שמעית מן רבי יודן ומכל רבנין, מפני מה נוהגין בבית דין שלמטה כבוד? כדי שלא ירבו המחלוקות בישראל. שלשה הניחו כתרן בעולם הזה וירשו להם חיי עולם הבא, ואלו הן: יונתן בן שאול ורבי אלעזר בן עזריה וזקני בתירא דשדין גרמא מן נשיותא ומנוני' נשיא (= שהשליכו עצמם מן הנשיאות ומינו אחרים לנשיא).

בספר תרומת הדשן (קכו) הביא מכאן הוכחה לכך שיכול להיות שהלכה מסוימת שאינה באה אלא אחת לשניים מרובות, תשתכח אף מאדם גדול. וכן כתב מהרי"ל (בתשובה קנח). וכתב שיתכן ולא אירע בימיהם של בני בתירא שיחול ערב פסח בשבת עד לאותו מעשה. והצל"ח כתב שהיו דוחים את קידוש החודש כדי שלא יחול ערב פסח בשבת. (וע"ע במאמר 'בואו חשבון' שבסוף מסכת ערכין לגאון בעל 'פה עינים', על השכיחות שיחול ערב פסח בשבת בזמן שקידשו על פי הראיה).

עוד העירו אחרונים, לפי מה שאמרו בברייתא ד'סדר עולם' (מובאת בשבת פז:), פסח מדבר היה ביום ראשון וערב פסח בשבת – הרי שפסח דוחה שבת ומה נסתפקו בני בתירא. אמנם יתכן שבני בתירא לא ידעו ברייתא זו (ע' משיב צדק (לר"צ הכהן) עמ' 58 במה שפלפל בזה). ועוד האריכו לתרץ בפנים שונות – ע': לקוטים מכת"י שבסוף ספר שיחת מלאכי השרת (לר"צ הכהן), עמ' 95; – פלפול בתירוץ האור-חדש, שפסח מדבר היה עפ"י הדיבור ואין ללמוד ממנו).

פני יהושע ומשך חכמה (בהעלותך ט, ב) – הספק לא היה אלא על הקטרת האימורים. ע"ש. **משך חכמה** (שם ט, ז) – פסח מדבר היה בהוראת שעה, שרוב ישראל ערלים היו ואעפ"כ עשו פסח, א"כ אם נדחית המילה שהיא גדולה מן השבת, כ"ש שהיא דוחה את השבת. ע"ש. **שם** (שם ט, יד) – לאחר שבטל היובל, יש עצה להיפטר מפסח ע"י הפקר הקרקע (לדברי התוס' בפ"ק), וזהו שנסתפקו שמה עתה אין צורך בדחיית השבת. ע"ע במשאת המלך כאן. **באר יצחק** (יד, ב) – ספק בני בתירא לא היה אלא בתקופתם שלא היו בבית שני רוב ישראל על אדמתם, הלכך אפשר שאין דינו כקרבתן ציבור.

חדושי רא"מ הורביץ כאן – מדאורייתא אפשר לעשות ללא חילול שבת, כגון ע"י שינוי או שנים העושים, והספק לא היה אלא לאחר שהחכים אסרו משום 'שבות'.

מרומי שדה (מדוע נצרכים המקראות לפסח שדוחה שבת, והלא נפ"ל מלא ילין... וגם ממה שאמרו בברייתא דסדר עולם? וי"ל לפי שיטת תנאים אחת יש חילוק בין קרבן ציבור לקרבן יחיד, ולכן צריכים לדרשת 'מועדו' למצב שרוב הצבור טמאים בטומאה היוצאת מגופן ורק מיעוט העם מקריבים, שגם זה דוחה שבת).

חדושי הגרז"ר בנגיס (ח"א יד וח"ב טז, ה) – המעשה הזה אינו עוסק בפסח ראשון אלא בפסח שני, ורק בו נסתפקו בני בתירא אם דוחה שבת).

משאת המלך (ומפסח מדבר אין להוכיח, כי באותה שעה עדיין לא נצטוו על פסח שני, ולא היתה קיימת תקנה אחרת מדינא, וכדין התמיד שדוחה שבת, אבל לאחר שנתחדש פסח שני שמהו אין ללמוד מתמיד). ע"ע: דורש לציון ג; אחיעזר ח"ג פא, יג.

'בני בתירא'. שלשה המה בני בתירא וכולם חכמים היו, נזכרו בערוך בשמם: רבי יהושע ורבי שמעון ורבי יהודה. ודאי רק אחד מהם היה נשיא, אבל הלכה זו כשנשאלה נעלמה מכולם (מהרש"א). וצ"ל לפי זה שלשון רש"י 'נשיאים היו', וכן הוא הלשון בתשב"ץ (ח"א קלו) – לאו דוקא.

'הנה להן לישראל, אם אין נביאים הן בני נביאים הן'. כח הנבואה קיים בתולדה אצל כל ישראל, וזכו לזה במעמד הר סיני בדיבור אנכי ה' אלקיך. ואף לאחר שפסקה הנבואה בגלוי, לא אבד כח זה

לגמרי אלא שהוא עתה בהעלם, ולעתיד לבוא יהיה בהתגלות (עפ"י רסיסי לילה מז עמ' 97, נו עמ' 166; תקנת השבין עמ' 13). ניצוץ מהכח הנבואי נמצא בכל אחד ואחד מישראל, עליו רק לחפור אחריו ולגלותו בקרב (עפ"י חובת התלמידים א).
 ובפרט בשבת יש להם לישראל רוח הקדש לכיין המעשה אשר יעשה, לכך כיוונו כולם את ההלכה, אפילו עמי הארץ שבהם (עפ"י פרי צדיק וארא ז).
 ע"ע ט"ז או"ח תרכט ס"ק כב.

[כיוצא בדבר אמרו בירושלמי (יבמות ז,ג): 'כל הלכה שהיא רופפת בבית דין ואין אתה יודע מה טיבה – צא וראה היאך הצבור נוהג, ונהוג].

זתמיד גופיה מנלן דדחי שבת, אילימא... אלא אמר קרא עלת שבת בשבתו על עלת התמיד מכלל עולה דתמיד קרבה בשבת. יש להבין את המשא ומתן בזה הלא מקרא מפורש הוא בתורה שהתמיד קרב בשבת.

וכתב בפני יהושע (וע' גם במשך חכמה בהעלותך ט,ב) שהנידון בכל הסוגיא אינו על עצם ההקרבה אלא על הקטרת האימורים, שאפשר להקטירם בלילה בצאת השבת. ועל זה ביקשו מקור מן התורה שדוחה שבת, והסיקו מן הכתוב עלת שבת בשבתו שממנו דורשים 'ולא עולת חול בשבת', והלא דרשה זו אינה שייכת אלא לענין הקטרה – מכלל שמקטירים אברי עולת התמיד בשבת. (וע"ע בתוס' יומא מו. ד"ה אבל).

(ע"ב) 'אלא מביאה חולין לעזרה ומקדישה...' מכאן ומכמה מקומות הוכיחו אחרונים ז"ל שדין ביקור ממום בקרבן אפשרי להעשות בטרם הוקדשה הבהמה, ואף לכתחילה – שהרי הפסח טעון ביקור ממום (כן מבואר מסתימת הסוגיא להלן צו. עפ"י רש"י ותוס'. אכן הרמב"ם השמיט דין זה. ע"ש), ואעפ"י כ' יכול להקדישו ב"ד (ע"ע בענין זה במובא להלן צו. שבועות י ובהמים יב).
 בתדושי הגר"ר בנגיס (ח"א יד) דחה הראיה, על פי מה שחידש שכל הנידון כאן מדבר על פסח שני, והוא אינו טעון ביקור כלל.

– זה שאין איסור בדבר משום חולין בעזרה, כתבו בתוס' מפני שאינו עושה בה שום מעשה הקרבה כדרך שעושה בקרבנות. אך יש סוברים שאף הכנסת חולין לעזרה בלא 'הקרבה' אסורה. וכאן יש לומר שלכך מותר, כי עושה כן לצורך קרבן (עפ"י רש"י ותוס' מנחות פא. וע' בתדושי הר"ן ב"ב פא:). ויש אומרים שלא היה מכניס לעזרה ממש אלא מביאה עד פתחה ואז מקדיש (ר"ן נדרים ט: ד"ה מביאה).

'... הני מילי בחובות שאין קבוע להן זמן אבל בחובות שקבוע להן זמן מקדישין. משמע דוקא חובות הקבוע להן זמן, אבל נדרים ונדבות אעפ"י שקרבים ביום טוב, כיון שאין קבוע להם זמן אין מקדישים אותם ביום טוב. ויש לפרש טעם הדבר, שדוקא קרבן פסח וחגיגה שהיתר הקרבתם הוא משום דחיה, וכיון שהקרבתו דוחה אף ההכשר לזה דוחה, משא"כ נדרים ונדבות לדעת האומר קרבים ביום טוב מותרים משום אוכל נפש ואין בהקרבתם דחיה ליו"ט (עפ"י שפת אמת שבת קמח: ע"ש).
א. יש להעיר למ"ד נדרים ונדבות קרבים ביו"ט הלא גם בהקרבת חגיגה אין דחיה ליו"ט ומדוע הקדשתה דוחה יו"ט. וי"ל כיון שגם בלא אוכל נפש היה יו"ט נדחה שהרי אמרה תורה וחגותם אותו... שבעת ימים, לכך הקדשתה דוחה אעפ"י שבפועל אין צריך לדחיה. ועדיין יש לפקפק שי"ל לא התירה תורה אלא מטעם אוכל נפש אבל בלאו הכי לא (וע' רש"י ותוס' ומהרש"א חגיגה יו. ובתוס' להלן ע: עו: האם חגיגה נחשבת 'זמנה קבוע').

על כן נראה שהעיקר תלוי אם הוא קרבן חובה, כי אז התירו לו להקדישה ביו"ט, משא"כ בקרבן נדבה לא התירו. ומה שכתב רש"י 'הואיל ונשחטין היום יכול להקדישן היום' צ"ל נשחטים בתורת חובה (ע' תורי"ד שבת שהעיר על רש"י שם). ובירושלמי (ח,ג) מבואר שמוותר להקדיש בעזרה משום שאין שבות במקדש. ונראה שלפי טעם זה מותר אף בנדירים ונדבות שמ"מ צורך הקרבה הוא, הגם שיכול להקריב מאחר.

ב. בשו"ת משיב דבר ח"ב פ' כתב שלכך לא נקטו 'עולת ראייה' – כי פשוט שמוותר להקדישה ביו"ט שהרי יש בה מעילה ואין להקדישה מקודם לכן משום חשש תקלה, כמו שאמרו בהלל. ורק בפסח וחגיגה הוצרכו לומר שדוחה.

זה לא מחמיר? – מחמיר כלאחר יד... היו יכולים להקשות משום ציווי 'שביתת בהמתו' אלא שמצד זה היתה עצה להחליף בהמתו עם בהמת אחרים, ואין אדם מצווה אלא על שביתת בהמתו, לא על בהמת חברו.

ובתירוץ הגמרא 'מחמיר כלאחר יד', מתורץ גם מדוע אין לאסור משום 'שביתת בהמתו' – לפי שאין דרכה של בהמה זו במשאוי, ואין כאן מלאכה כדרך (עפ"י ברכת שמעון. ע"ש).

לא הבנתי מה תועיל החלפת הבהמה, הלא עדיין עומדים באיסור זה שהרי בהמתו עושה מלאכה בשבת, מה לי על ידי עצמו מה לי על ידי אחר. והלא אפילו נכרי העושה מלאכה בבהמתו עובר משום 'למען ינוח', כמבואר בע"ז טו. ודוחק לומר שיצטרך להפקיר בהמתו ולאחר מכן ישוב ויזכה בה להקריבה.

ויש סוברים שמלאכת הוצאה שהיא מלאכה גרועה, לא נאסרה מהתורה משום 'שביתת בהמתו'. ולדעה זו מיושב היטב מדוע לא הקטו אלא מ'מחמיר'. ואולם רוב הראשונים אינם סוברים כן (ע' במובא בשבת נא).

ולדעת התוס' (שבת נא:) ועוד ראשונים ששביתת בהמתו בשבת אינה בלאו אלא בעשה, יש לומר בפשטות שעשה דפסח שיש בו כרת דוחה עשה דשביתת בהמה שאין בו כרת. [ואעפ"י שאינו בעידנא דוחה – כדברי הר"י לעיל נט. ואעפ"י שבא לו ע"י פשיעה, ששכח הסכין, הלא מוכח לעיל (נט) במחוסר כפורים בערב הפסח, שגם בכגון זה קיים דין דחיה]. אבל לדברי רש"י (בע"ז טו.) שיש גם 'לאו' בשביתת בהמתו, צריך לומר דחידא מינייהו נקט. או נקטו להקשות מאיסור 'מחמיר' מפני שהוא כולל יותר, שנוהג אף בבהמה שאינה שלו (לרוב הדעות) ואף בנשים, משא"כ שביתת בהמתו אינה אלא 'עשה' ויש לתרץ כנ"ל, לפי זה על קושיית הגמרא בשבת קנ"ג 'הלא מחמיר'.

וצריך לומר שתירוץ הגמרא 'מחמיר כלאחר יד', נכון הוא גם לגבי דין שביתת בהמתו. ובספר טל תורה העיר על כך מדברי הגמרא בב"ק (נדג:), שמבואר שגם בעופות יש איסור זה. וכבר כתבו לתרץ (ברכת שמעון) שמדובר שם במלאכות שדרכן בכך (ע' סנהדרין נט:), אבל נשיאת משאוי י"ל שפטור. אכן לפי דעת התוס' ששביתת בהמתו אינה אלא 'עשה' ויש לתרץ כנ"ל, לפי זה אין לנו הוכחה מהגמרא ששביתת בהמתו כלאחר יד תהא מותרת.

'כל המתיהר, אם חכם הוא – חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא – נבואתו מסתלקת ממנו... מהלל... מדבורה...' ודאי דבורה בדבריה עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל, לא נתכוונה להתגאות אלא לומר שחביבים ישראל בעינייה כבנים החביבים לאמם. וכן הלל שהוא סמל הענוה, כמו שאמרו (בשבת לד) 'לעולם יהא אדם ענותן כהלל', לא יתכן שהיה מתיהר בלבו – אלא מפני שדבריהם היו נראים כדברי יוהרא, לכך נענשו מיד בשכחת הלכה ובהסתלקות נבואה לשעה, כדי להורות שהאדם צריך להזהר בדבריהם, שלא יהיה נראה כגאוותן (הכמה ומוסר ח"א עא).

'כל שכועס, אפילו פוסקין עליו גדולה מן השמים – מורדין אותו. מנלן מאליאב, שנאמר ויחר אף אליאב בדוד... ובאליאב כתיב... כי מאסתיהו. מכלל דהוה רחים ליה עד האידנא.' אף על פי שמישחת שמואל קדמה לרגזנות (ערש"י) – כל חטא, עוד בטרם יציאתו לפועל קיים הוא כבר בכח

אצל האדם בלבד, שהוא מוכן ועלול לאותו חטא, וחסרון זה היה בו מקודם הגם שלא יצא לפועל (עפ"י ספרי ר' צדוק הכהן: דברי חלומות טז; ליקוטי מאמרים עמ' 175; אור זרוע לצדיק עמ' 28, ע"ש כמה דוגמאות לזה). ע"ע אור הצפון ח"א עמ' רסד.

באור נוסף מצינו לענין זה, בדברי הגרא"א דסלר (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 300):
 'אם כי האדם נידון באשר הוא שם' ולא לפי ידיעתו ית' איך יפול סוף בחירת הנידון – אין זה אלא כלפי עצמו, אבל מי שנקבע להיות כלי לאחר, הוא נקבע על פי הידיעה איך יבחר לבסוף ועל פי זה הוא נעשה כלי, כנדרש למי שהוא כלי לו.
 וזו לשון רבי יוסף אלבו ז"ל בספר העיקרים (א, יח): '... אבל כשיתאמת שליחותו על דרך שנתאמת שליחות משה, אי אפשר שיכנס בו הכוזב בשום פנים... כי לא יקיים אליו השי"ת השליחות אם הוא עתיד לכוזב...'. והיינו כנ"ל.

וכן מצינו באליאב אחי דוד... אף שזה היה אחר מעשה המשיחה, ובהכרח שלא נקבע למלך על ישראל משום בחירתו של אדם אחר כך.

אך מצינו בכמה מלכים להיפך; למשל ירבעם בן נבט שנתמנה למלך על פי ה' (מלכים-א יא) אף על פי שהיה עתיד לחטוא. והטעם, משום שיש אשר האדם נידון ליתן לו כלי שיש לו בחירה, היינו שנחרץ משפטו כי יהיה תלוי בבחירת הכלי, וכפי אשר יבחר האדם שהוא הכלי שלו כך נגזר שיקרה לנידון. וישראל בימי דוד זכו למלך שיעמוד בצדקתו מתחילה ועד סוף, מה שאין כן ישראל בימי ירבעם'.

'אלא אמר ריש לקיש...' בישוב קושית התוס', ראה פלפול חריף בשו"ת דובב משרים ח"ב כב.

*

רבי היה אומר: כל מזה שיאמר לי בן אדם אני עושה, חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני ושלקו עצמם מהנשיאות ומינוהו להלל, אבי אביו של רבין (ירושלמי כתובות יב,ג). ומשמע שמצד הדין לא היו בני בתירה צריכים לסלק עצמם מהנשיאות לצורך חכם הגדול מהם, מפני שכבר החזיקו בתפקיד – ע' בשו"ת הריב"ש רעא תמו; רמ"א יו"ד רמה, כב וברכ"י. ולכתחילה היו רגילים למנות את הגדול בחכמה לנשיא. ועל כן נקרא 'בית דין הגדול' – שגדול בחכמה (עפ"י ר"ת, מובא ברא"ש ובמרדכי סופ"ג דסנהדרין).

'הנה כמו שעשו בני בתירה להלל שתכף ומיד בהכרתם חכמתו הושיבוהו בראש, כן עשה הרב החסיד רבי גדליה חיון ז"ל לרבינו הרש"ש ז"ל בבואו מערי תימן לעיר הקדש ירושלים תוב"ב, שלא הודיע עצמו בתחלת ביאתו שהוא חכם אלא הראה עצמו כאדם פשוט מהמון העם ונעשה שמש בבית א-ל יכב"ץ, שאותו מקום היה בית מדרשו של הרב החסיד רבי גדליה חיון ז"ל שהוא היה רבן של חסידים באותו זמן, ועל ידי מעשה הכיר בו, ותכף ומיד הושיבו בראש ועשהו רבן של חסידים במדרש בית א-ל יכב"ץ' (מתוך בן יהודיע).

*

איש כי יהיה טמא לנפש בגימטריא: איש נדחה ואין הצבור נידחין (עם הכולל).
איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה בגימטריא: האיש נדחה לפסח שני ואין הציבור נידחין.
 (גליונות קהלות יעקב)

*

'אמרו עלי על הלל, מימיו לא מעל אדם בעולתו אלא מביאה חולין לעזרה ומקדישה וסומך ידו עליה ושוחטה' –

כיוצא בזה מובא בספרים עצה טובה לנוהגים להפריש כספים לצדקה, להקפיד שלא יחול שם צדקה על המעות עד שיבוא ליד העני (ע' פנים יפות ר"פ תרומה שפירש הכתוב 'אשר ידבנו לבו' – הזהיר שלא יקדישו בפה עד שיביאו הנדבה שגמרו בלבם להתנדב; דרך אמונה מתנות עניים ח סק"ח – עצת החזו"א; שבט הלוי ח"י קסו, ז).
 [...] כמו כן היה מעורר (- הגרש"ז אויערבך זצ"ל) שיהיה כל אדם בדבר המצוי פעמים רבות שמכין מטבע לתת לעני או לגבאי מסוים המסבב ליטול צדקה, ולבסוף לא עבר אותו אדם על פניו, דקרום הדבר להכשל בעון נדרים ח"ו, ולכן יזהר לגמור בלבו שאינו מכין לזכות לו עד שיגיע לידו ממש.
 ואירע פעם שעבר עני על פניו ולא נטל מידו, וחיפש רבנו אחריו ליתן לו את המטבע, וכששאלוהו הרי מעשים בכל יום הם כנ"ל ומה יום מיומיים, השיב כי בדעתו מוחלט תמיד שלא יהיה לצדקה אלא כשיגיע ליד העני כנ"ל, אולם הפעם כבר הגיש המטבע ליד העני ממש אלא שהלז [שהיה סגי נהור ל"ע] לא הרגיש בכך, ונסתפק אם גם זה נכלל בהחלטתו הנ"ל, ולכן חיפש אחריו...! (מתוך הליכות שלמה ימים נוראים, קונטרס שלמי נדר עמ' שפז).

*

'כל הכועס...' 'בענין הכעס, מורי זלה"ה היה מקפיד מאוד על ענין הכעס יותר מכל שאר עבירות, ואמר טעם נכון לדבריו: כי הלא שאר כל העבירות רחמנא ליצלן אינן מחליפין הנשמה כמו הכעס, והוא כי כאשר יכעוס האדם יסתלק ממנו הנשמה הטהורה אשר בו ונכנס בו נפש מצד החיצונים. ולטעם זה אמרו רז"ל **כל הכועס, אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו ואם הוא חכם דקדושה – חכמתו דקדושה מסתלקת ממנו**. ואף אם יהיה חכם גדול וחסיד, כי מי לנו גדול ממשוה רבינו ע"ה רבן של כל הנביאים וחכמים כדאמרו רז"ל על פסוק ויקצף משה על פקודי החיל, ואעפ"י שנתכעס על דבר מצוה ע"ש דבריהם הקדושים.

וזהו סוד לכל בר ישראל כשכועס שהוא טורף נפשו ועושה אותה טריפה וממיתה בעת כעסו ואפו ר"ל והוא טורפה ומשליכה ממנו בידיים, ואעפ"י שעשה אדם הוזה כמה תקונים לנפשו ומצות רבות – הכל נאבדין ממנו לגמרי, כי הנשמה שלו גם כן נאבד ממנו ר"ל ובאה אחרת במקומה שאינו דקדושה וצריך לחזור ולתקן כבתחלה כאילו היום נולד ובא לכלל דעת דקדושה שהבין אז בעת תשובתו עד כמה היה פוגם בכעסו.

נמצא כל מי שמרגיל לכעס ונוח לכעוס אין לו תקנה, כי הוא תמיד דומה לכלב ששב על קיאו, ואם היתה מתעברת בו איזה נשמה קדושה לסייע לו לתורה ולעבודת הבורא ב"ה, גם היא מסתלקת ולא יכול להשיג שום השגה דקדושה כי הלא בונה וסותר בכל עת מה שבנה, אבל שאר עבירות אינו טורפה ועוקרת ומשליכו הנפש שלו רק שפוגם אותה...

וכל אחד כפי מדריגתו השפילה של הכעס שיש באדם כך חסור לו לתקן ולהחזיק בחזרה נפשו הטהורה כמקדם. לכן צריך כל בר ישראל המכונה בשם יהודי לזכור הרבה בכל עת שלא לכעוס אפילו על דבר מצוה. וכן מורי זלה"ה הוכחנו כמה פעמים על שהייתי כועס על אחי שהייתי לומד עמו ולא היה לומד כרצוני, אפילו על זה הוכחני מורי זלה"ה מאוד שלא אכעוס ח"ו.

(מתוך זקן ביתו (קומארנא) פרק ב מ"א, אופן א)

כט

ענין טריפת הנפש על ידי הכעס, יסודו בדברי האריז"ל, על הכתוב 'טורף נפשו באפו' וגו'. וע"ע בזה בספר צדקת הצדיק ריו.

רבי יהודה אומר: כוס היה ממלא מדם התערובת, זרקו זריקה אחת על גבי המזבח. ולא הוודו לו חכמים. היו פוקקים את העזרה בשעת עשיית הפסח. לרבי יהודה – כדי למלא כוס לבסוף מדם התערובת. ולחכמים – משום שבת והידור לעבודה שיהיו הכהנים מהלכים עד ארכובותיהם בדם. ופירשו, בהולכת עצים למערכה שאינה עבודה ויכולים להרים בגדיהם שלא יתלכלו מן הדם, אבל בשעת הולכת הדם והאברים, היו פוסעים מעל אצטבאות שבעזרה כדי שבגדיהם לא יתלכלו ותיפסל העבודה, שהרי ההולכה עבודה היא וצריכה כהונה ואינם יכולים להגביה בגדיהם.

הרמב"ם השמיט פקיקת העזרה בערב פסח (ע' שפ"א זבחים לה). ונראה שהוא סובר שאינה מצוה, ואם קשה לכהנים לילך על האיצטבאות, לא היו עושים כן. ולכן השמיט ענין זה (עפ"י אגרות משה ח"מ ח"ב סא, ד. וכיו"ב י"ל בהשמטת הרמב"ם ציפוי פי השופר שבמקדש בכסף או בזהב – ע' משנה ר"ה כו: והעיר ע"כ הלח"מ ריש הל' תענית. ויש עוד כיו"ב – ע' זבת תודה מנחות סב ויוס"ד שם; כסף משנה ק"פ ח, ט).

כיצד תולין ומפשיטים? אונקלוס של ברזל היו קבועים בכתלים ובעמודים (= 'ננסים' שבבית המטבחים שבעזרה), כל מי שאין לו מקום לתלות ולהפשיט – מקלות דקים וחלקים היו שם, מניח על כתפו ועל כתף חבירו, ותולה ומפשיט. רבי אליעזר אומר: י"ד שחל להיות בשבת (ואינו יכול לתקן / לטלטל המקלות. ערש"י רע"ב וצל"ה; שבת קכד), מניח ידו על כתף חבירו ויד חבירו על כתפו ותולה ומפשיט. הלכה כחכמים, שאין שבות במקדש (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם; רע"ב. וכ"מ ברמב"ם הל' ק"פ א, טז).

לרבי יוחנן בן ברוקא, אינו מפשיט אלא עד החזה – כדי להוציא אימוריו. ולחכמים יכול להמשיך ההפשט ובלבד שיחתוך רצועות דקות, שאין בזה משום מלאכה. ויש אומרים שלחכמים מותר להפשיט כדרכו בחול (עפ"י שבת קטז–ק"ו ותוס' שם ועוד).

קורעו, [ממחה את קרביו ומסיר את הפרש], מוציא את אימוריו. נתנם במגיס להקטירם [הכהן, לאחר המלחמה] על גבי המזבח [ואין מערבים חלביו של זה בשל זה. וצריך להקטיר כל אימורי הקרבן כאחד]. יצתה כת הראשונה וישבה לה בהר הבית (בשבת, שאין יכולים להביא פסחיהם לבתיהם). שניה – בחיל, והשלישית – במקומה עומדת. חשיכה – יצאו, כל אחד ואחד נתן פסחו בעורו ומפשיטו לאחוריו והולך לביתו וצולהו.

פרק שישי; דפים טה – סז

קכא. א. אלו דברים בפסח דוחים את השבת ואלו שאינם דוחים?

ב. מנין שהפסח והתמיד דוחים את השבת ואת הטומאה?

ג. אלו טומאות נדחות מפני הקרבת הפסח בציבור?

א. אלו דברים בפסח דוחים את השבת: שחיטתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו (להוצאת הפרש שלא יסריח) והקטר חלביו (ובכלל זה הפשט עורו עד החזה להוצאת קרביו להקטרה. ויש אומרים אף המשך ההפשט מותר כשחותך העור לחתיכות דקות שאין לו בהן צורך. ויש מתירים כדרכו בחול – אם משום שלא יסריח אם משום כבוד הקדשים שלא יהיו מוטלים כגבלה. ע' בפירוט בשבת קטז–ק"ו).

אבל צלייתו והדחת קרביו, כיון שאפשר לעשותם לאחר השבת – אינם דוחים את השבת. [והקטר חלביו, אף על פי שכשר כל הלילה, אין ממתניגים ללילה. בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה. רבי שמעון להלן סח: וכתבו המפרשים עפ"י התוספתא (ערכין ב, ז) שעיקר מצותו ביום. עפ"י מאירי; לחם משנה ק"פ א, יח. וע"ע אבני נזר כג].

הרכבתו דרך רשות הרבים, והבאתו מחוץ לתחום, והתיכת יבלתו – אין דוחים את השבת, אף על פי שאין איסורם אלא משום שבות [שסובר תנא דמתניתין חי נושא את עצמו, ותחומין – דרבנן, והתיכת יבלת – בצפורן או בשן] – לפי שיכול היה לעשותם מאתמול (עפ"י רש"י; עירובין קג). כן היא דעת רבי יהושע ורבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: דוחים.

[רבי אליעזר עצמו סובר שאפילו מלאכה גמורה מדאורייתא נעשית בשבת, כל שהיא ממכשירי המצוה, ואף על פי שאפשר לעשותה מאתמול (שבת קל. ולהלן ט), ואמר לרבי יהושע: אפילו לשיטתך שמכשירי מצוה אינם דוחים את השבת, בדין הוא שאיסור שבות יידחה. עפ"י תוס'].

כמו כן נחלקו במשנה אודות הזאה בשבת על טמא שחל שביעי שלו בערב הפסח; לרבי עקיבא אינה דוחה את השבת (הגם שאי אפשר לו להזות מאתמול) מפני שאינה מגוף הפסח אלא ממכשיריו, ולא נאמר 'במועדו' אלא על עשיית הפסח עצמו. ולרבי אליעזר – דוחה (וע"ע להלן ט). אמר רב יהודה אמר רב: הלכה כרבי עקיבא (ט:).

שכח ולא הביא סכין מאתמול; אם היה טלה, תוחבו לו בצמר ומכישו (רמב"ם) והולך דרך רשות הרבים. אם היה גדי – תוחבו בין קרניו. ואף על פי שהוא מחמר – מחמר 'כלאחר יד' הוא, והתירו חכמים שבות כזו במקום מצוה.

דוקא שבות דבהמתו התירו, שהוא קל יותר משבות עצמו (תוס'). ומרש"י משמע שכל שבות כלאחר יד התירו. עמהרש"א).

[מבואר בסוגיא שאין לתחוב הסכין בבהמה אלא אם עדיין לא הוקדשה, כדרך שנהג הלל שהיה מקדיש את הזבח בעזרה סמוך לשחיטה. אבל אם כבר הקדיש – הלא נמצא עובד עבודה בקדשים.

ובירושלמי (מובא בתוס') אמרו שכל עבודה שהיא לצורך הקרבן, אין בה מעילה ומותרת. ולהלכה פסק הרמב"ם (ק"פ א, יט) כתלמוד שלנו לאסור מפני שהוא עובד בקדשים. ואין זה נחשב 'לצרכה' (עפ"י מאירי. ובר"ח משמע קצת שהאיסור הוא משום מראית העין שנראה כעובד. וע"ע בחזון יחזקאל כאן).

אף על פי שאין מקדישים בשבת וביום טוב (ומשמע מכאן שאפילו במחשבה בלבד אין להקדיש בשבת. ע' אחיעזר ח"ב מט, ד), מקדיש אדם את פסחו בשבת, וכן את חגיגתו ביום טוב, הואיל והם חובות הקבוע להן זמן לבו ביום (רבי יוחנן).

א. בירושלמי (פסחים ה, ג ביצה ה, ב) מובאת דעת ריש לקיש שאין להקדיש בשבת וביום טוב אפילו חובות הקבוע להן זמן.

מאידך ישנה דעת אמוראים [אליבא דרבי יוחנן] שמותר להקדיש קדשי מזבח אפילו לצורך מחר. ויש דעה המתירה להקדיש בעזרה מפני שאין שבות במקדש.

הלכה כרבי יוחנן שמקדיש אדם חובות הקבוע להם זמן בשבת וביו"ט (רמב"ם ק"פ א, יט; שבת כג, יד).

ב. אפשר להקדיש את סכין שחיתת הפסח בשבת (עפ"י תוס' קרני ראם על המהרש"א).

ב. נאמר במועדו בפסח ונאמר במועדו בתמיד; מה 'מועדו' האמור בתמיד דוחה את השבת ככתוב עלת שבת בשבתו על עלת התמיד, אף 'מועדו' האמור בפסח דוחה את השבת. ומה פסח דוחה את הטומאה, בציבור, אף תמיד (ושאר קרבנות שקבוע להם זמן, שנאמר בהם לשון 'מועד'). עפ"י ירושלמי ז, ד ופיה"מ לרמב"ם) דוחה את הטומאה.

ומנין שפסח דוחה את הטומאה – רבי יוחנן אמר: איש כי יהיה טמא... – איש נדחה לפסח שני אבל ציבור עושים בטומאה. ריש לקיש דרש מוישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש – יאמר טמאי